



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Prowincjonalne nostalgie : słów kilka o regionalizmie (z Górnym Śląskiem w tle)

Author: Karolina Pospiszil

Citation style: Pospiszil Karolina. (2016). Prowincjonalne nostalgie : słów kilka o regionalizmie (z Górnym Śląskiem w tle). W: T. Gęsina, Z. Kadłubek (red), „Przestrzeń - literatura - doświadczenie : z inspiracji geopoetyki”. (S. 154-172). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Karolina Pospiszil
Uniwersytet Śląski
w Katowicach

Prowincjonalne nostalgia? Słów kilka o regionalizmie (z Górnym Śląkiem w tle)

Długa historia spychania na margines – taki tytuł mogłaby mieć publikacja poświęcona dziejom regionalizmu, nie tylko literackiego. Odżywający od jakiegoś czasu, ale już z przymiotnikiem „nowy”, regionalizm wydaje się wreszcie wydobywać spod bibliotecznego kurzu i warstw stereotypów. Podlega on obecnie dużym, wywołanym między innymi zwrotem przestrzennym, przeobrażeniom, wyciągając z cienia nie tylko kiepskie i słusznie zapomniane teksty (jak się zwykle przyjmuje), ale też warte uwagi dzieła, szukając śladów tego, co regionalne, małe, najbliższe, także w wielkich-i-uznanych-narracjach.

Aby scharakteryzować regionalizm (rozumiany tutaj przede wszystkim jako kierunek w badaniach literackich oraz jako nurt literacki), należy sięgnąć nie tylko do najnowszych publikacji. Przywoływanie starszych prac nie odsunie jednak terminologicznego impasu, w jakim znajduje się badacz regionów, literaturoznawca regionów czy po prostu regionalista – już bowiem na samym początku natrafia on na typowe dla wielu współczesnych dziedzin definicyjne trudności. Nawet podstawowy dla tej nauki (dziedziny nauki) termin „region” to obecnie pojęcie-worek, stał się on na przestrzeni lat wieloznaczny, rozmyty, wykorzystywano go w celach politycznych, ideologicznych i propagandowych – to

właśnie w tym „przeciąganiu” regionu (i regionalizmu) z nauki do polityki i z powrotem należy upatrywać przyczyn dzisiejszego chaosu¹. Definicje zależne są od spojrzenia badacza, który zwykle dodaje do samego pojęcia dookreślający przymiotnik; pojawiają się więc regiony: historyczne, administracyjne, polityczne, ekonomiczne/gospodarcze, kulturowe, centralne i peryferyjne, pograniczne, a także ponadnarodowe euroregiony. Kazimierz Krzysztofek wymienia ich kilka rodzajów: 1) wielonarodową przestrzeń, stanowiącą pewien podsystem międzynarodowy (jak Bałkany, Skandynawia, Mitteleuropa); 2) multietniczną przestrzeń obejmującą część terytoriów państwowych (mowa tu o transnarodowych terenach pogranicznych); 3) przestrzeń w ramach jednego państwa, zwykle całość geo-historyczną, synonim „krajiny” (tutaj według badacza można wymienić na przykład Śląsk, Małopolskę, Limburgię); 4) obszar grawitujący ku jednemu ośrodkowi (stolicy regionu), synonim „ziemi” (np. Ziemia Krakowska, Gdańska)². Z kolei Jerzy Damrosz wylicza, także nie próbując uszczegóławiać, nieco inne typy: 1) jednostkę zarządzania w systemie administracji państwa; 2) przeciwstawienie centrum (w relacji: centrum – prowincja); 3) podłoże kształtowania regionalnej polityki kulturowej i instytucjonalnych form regionalizmu; 4) podłoże kształtowania się partykularyzmu, świadomości lokalnej³. To

¹ Zob. np. R.D. FITJAR: *The Rise of Regionalism: Causes of Regional Mobilisation in Western Europe*. New York 2010, s. 2; K. KRZYSZTOFEK: *Region i regionalizm w perspektywie europejskiej*. W: *Górny Śląsk – na moście Europy*. Red. M.S. SZCZEPAŃSKI. Katowice 1994, s. 57–58; H. HUDEČKOVÁ, M. LOŠŤÁK, A. ŠEVČÍKOVÁ: *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova*. Praha 2008, s. 2–3; K. HANDKE: *Pojęcie „region” a symbolika „środka”*. W: *Region, regionalizm. Pojęcia i rzeczywistość. Zbiór studiów*. Red. K. HANDKE. Warszawa 1993, s. 108.

² K. KRZYSZTOFEK: *Region i regionalizm w perspektywie europejskiej...*, s. 57–58.

³ J. DAMROSZ: *Region i regionalizm (Studia interdyscyplinarne)*. Warszawa 1987. Spojrzenie z innej strony na problemy definicyjne prezentuje w swoim artykule Pavel Chromý. Wymienia on trzy główne sposoby rozumienia regionu: 1) tradycyjny, pojawiający się zwykle w literaturze popularnonaukowej czy popularnej, w geografii używany pod koniec XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku – region rozumiany jako „naturalnie istniejąca jednostka terenowa”

oczywiście niejedynie próby zebrania różnych definicji pojęcia, są one jednak dobrym przykładem niekonkretności i zmienności terminu.

Specyfika artykułu oraz wielość różnych spojrzeń na region i regionalizm narzucają niejako wybór definicji odnoszących się raczej do kultury niż ekonomii czy wąsko rozumianej geografii, choć i te aspekty będą tutaj bardzo istotne (w przypadku górnośląskim są to między innymi przesunięcia granic czy rola przemysłu w kształtowaniu się kultury i tożsamości). W swoim namyśle nad regionem i jego konkretną egzemplifikacją – Górnym Śląskiem – wychodzę od dosyć szerokiej definicji, opierającej się na (samo)określeniu pewnej wspólnoty kulturowej i socjologicznej mieszkańców danej przestrzeni. Taka definicja pozwala bowiem na spojrzenie może nie całościowe, ale w moim mniemaniu interesujące, dające wgląd w specyfikę regionu, jego *genius loci*, nie wyklucza ona pograniczności, peryferyjności czy „obcości”/„swojskości” danego terenu. Region uznaję więc za ograniczone różnymi kryteriami (geograficznymi, demograficznymi, socjokulturowymi i polityczno-administracyjnymi) terytorium, charakteryzujące się określoną, różną – przynajmniej w odczuciu jej uczestników – od sąsiednich kulturą, którego mieszkańcy identyfikują się z pewnymi, wspólnymi dla nich, wartościami, tradycjami i obyczajami⁴.

Dla zrozumienia pojęcia regionu, zwłaszcza w peryferyjnym czy pogranicznym kontekście, ważna jest symbolika środka, na którą zwraca uwagę Kwiryna Handke. Wydaje się, że sięgnięcie przez badaczkę do myśli Eliadowskiej jest trafne, ponieważ „tylko w układzie opozycji wobec środka/centrum daje się w pełni

(„přirozeně existující územní jednotka”); 2) występujący zwłaszcza w latach 50. i 60. minionego wieku – region rozumiany jako „sposób organizacji informacji geograficznych” („způsob, kterým se organizují geografické informace”); 3) rozwijający się od lat 80. XX wieku, związany z tzw. nową geografą regionalną, można go też postrzegać jako skutek zwrotu kulturowego – region rozumiany jako „konstrukcja społeczna” („sociální konstrukce”). P. CHROMÝ: *Region a regionalismus*. „Geografické rozhledy“ 2009, č 10, 2–5, s. 4.

⁴ Por. J. DAMROSZ: *Region i regionalizm...*; H. HUDEČKOVÁ, M. LOŠŤÁK, A. ŠEVČÍKOVÁ: *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova...*, s. 24–26.

odczytać pojęcie regionu”⁵. Jednak środek świata jest w tym modelu przesunięty, to już nie „środek naszego świata”, ale centrum jakiegoś prawie-naszego, nie-do-końca-naszego, czasem nawet innego uniwersum. Region, który mnie interesuje, jest pograniczny, peryferyjny, ciąży ku jednemu, a częściej – ku wielu środkom; im więcej wpływających na niego centrów, tym sytuacja staje się bardziej skomplikowana. Charakteryzowałyby go więc przede wszystkim: marginalne – nie zawsze odległe geograficznie – usytuowanie wobec centrum/centrów oraz wynikała z wielu powodów odrębność (kulturowa, ekonomiczna, historyczna). Owa odrębność jest ważnym składnikiem regionalnej przestrzeni społecznej, w której konstruowaniu

podstawową rolę odgrywają dwa zaimki wskazujące: *tu* / *tutaj* oraz *tam*. Pierwszy z nich ściśle wiąże się z zaimkami osobowymi *ja*, *my* oraz dzierżawczymi *moje*, *nasze*, także *swój*, *swoje* – określa i wskazuje miejsce egzystencji mówiącego „ja” i grupy społecznej (*tutaj jest moje miejsce*). Drugi – wskazuje odległość, nieokreśloność, obcość⁶.

Na poczucie mniejszej lub większej odrębności od reszty większego obszaru, najczęściej państwa, w przypadku regionu pogranicza składają się także: ukształtowanie terenu (chodzi tu przede wszystkim o naturalne granice, jak przesieki, pasma górskie, rzeki itp., które nie pozwalały na swobodny kontakt z innymi grupami), zmieniająca się w ciągu dziejów przynależność państwowa, specyficzne dla danego obszaru prawa, odmienne stroje, „preferencje estetyczne i przyzwyczajenia gastronomiczne”⁷, miejscowa gwara czy mowa – często z widocznymi wpływami języków sąsiednich⁸, a także stereotypy i autostereotypy. Ważnym

⁵ K. HANDKE: *Pojęcie „region” a symbolika „środka”...*, s. 105; por. M. DĄBROWSKA-PARTYKA: *Literatura pogranicza – pogranicza literatury*. Kraków 2004, s. 9–11.

⁶ K. HANDKE: *Pojęcie „region” a symbolika „środka”...*, s. 113.

⁷ E. KOSOWSKA: *Region a literatura*. „Śląsk” 2001, nr 3, s. 46.

⁸ Ibidem.

elementem odrębności od reszty kraju czy od centrum, a więc też składnikiem tożsamości regionalnej, jest poczucie uczestnictwa w danej wspólnotcie, wynikające z jej mentalnych, przekazywanych w różny sposób obrazów⁹. Z rozróżnieniem świata na to, co swoje, nasze, i na to, co obce, wiąże się także ograniczenie mobilności, przywiązanie do tradycji, „spowolnienie dynamiki przemian”; Ewa Kosowska zaznacza, że „budowana na takiej koncepcji tożsamość regionalna akcentuje zmianę endogenną, wskazuje na szczególnie dorobek ludzi wynikający z miejsca ich zamieszkania, a ewentualne podobieństwa do innych regionów traktuje jak efekt kulturowej konwergencji”¹⁰.

Pojęcie regionu bywa dosyć często łączone z pograniczem¹¹ – i to nie tylko dlatego, że „popularne” w badaniach regiony często są także pograniczami, ale w dużej mierze ze względu na pewne podobieństwo doświadczeń, zwłaszcza peryferyjności, swojskości, spotkania z obcym. Cechy wspólne regionu i pogranicza widać na przykład w koncepcji Petera Zajaca, słowackiego literaturoznawcy, który w swojej książce *Pulzovanie literatúry* (*Pulsowanie literatury*), czerpiąc z terminologii i osiągnięć nauk przyrodniczych oraz adaptując je do swojej teorii literatury pulsującej, pisze o trzech rodzajach regionów literackich. Każdy z nich jest stopniem w drodze do otwartości: 1) enklawa – pełni funkcje obronne przed wpływami otaczającego ją świata, 2) nika – przestrzeń, w której różne stowarzyszenia literackie, różni pisarze żyją, tolerują się, ale nie nawiązują wzajemnych kontaktów, nie wpływają na siebie w żadnym stopniu, wreszcie 3) synregion – najwyższy stopień otwartości, to terytorium, na którym żyją i tworzą różni autorzy, czerpiąc od siebie nawzajem – nie jest to jednak plagiatstwo, ale twórczy wpływ¹². Koncepcja ta przypomina poniekąd „mechanizmy obronne” ludzi żyjących na pograniczu, o których pisze Maria Dąbrowska-Partyka. Pierwszym z nich jest wytworzenie

⁹ R.D. FITJAR: *The Rise of Regionalism...*, s. 4.

¹⁰ Ten i wcześniejszy cytat: E. KOSOWSKA: *Region a literatura...*, s. 46.

¹¹ Terminu „pogranicze” używam w znaczeniu dosłownym, jako obszaru przy granicy.

¹² P. ZAJAC: *Pulzovanie literatúry*. Bratislava 1993, s. 131–133.

„świadomości hubrystycznej”, „objawia[jącej] się jako kulturowa autokreacja wysuniętej placówki, przedmurza czy oblężonej twierdzy [...]. Jest to zarazem ten typ autorefleksji, związanej z *sytuacją pogranicza*, który owocuje postawami ksenofobicznymi [...]”¹³, drugim – postawa otwarcia, zaanektowania tego, co inne i obce, stworzenia z różnic, wspólnych – nawet traumatycznych – przeżyć, z wymieszania kultur, nowej jakości, pogranicze jawi się wtedy jako „przestrzeń wartości alternatywnych wobec oficjalnych, dominujących dyskursów »centrum«”¹⁴. Cechy pogranicza i regionu czy – mówiąc inaczej – przeżycia pogranicza i doświadczania swojej (swojskiej) przestrzeni regionalnej, zwłaszcza gdy mowa o regionach środkowoeuropejskich, przeplatają się, łączą w całość¹⁵, może nie zawsze spójną, ale będącą specyficzną, często niejednorodną, pełną napięć formacją kulturową, której wyrazem są między innymi teksty literackie – zarówno te będące „świadectwem czasu”, a więc podporządkowane pewnej ideologii, jak i te nienaznaczone jej silnym wpływem (trudno tu mówić o zupełnej wolności od ideologii czy polityki).

Ciekawym spojrzeniem na region, także ten pograniczny, mogłaby być koncepcja „małej ojczyzny” w jej socjologicznym rozumieniu, nieobarczona tyloma znaczeniami, co region; „mała ojczyzna” byłaby „zawłaszczeniem i zadomowieniem” danej przestrzeni przez społeczność, które pozwalają czuć, że owa przestrzeń jest, jak pisze Dorota Simonides, „zrozumiała, bliska, swojska,

¹³ M. DĄBROWSKA-PARTYKA: *Literatura pogranicza...*, s. 10.

¹⁴ Ibidem. Por. J. NIKITOROWICZ: *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok 1995, s. 67–96.

¹⁵ Zwraca na to uwagę także Zbigniew Chojnowski: „To, co [...] nazywamy »regionem«, jest palimpsestem i figurą płynną. Dana kraina podlegała i podlega w czasie wielorakim przemianom. O ich zachodzeniu przekonujemy się, obserwując chociażby toponimie. Jedna miejscowość w zależności od momentu dziejowego i przynależności (państwowej, etnicznej, społecznej, generacyjnej) była nazywana inaczej. Każdy »region« widziany wielowymiarowo i wielowarstwowo był/jest również pograniczem”. Z. CHOJNOWSKI: *Literaturoznawstwo regionów (w poszukiwaniu skutecznych perspektyw badawczych)*. W: *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Red. M. MIKOŁAJCZAK, E. RYBICKA. Kraków 2012, s. 24.

nazwana i określona, gdyż winna być sensowna”¹⁶. Jednakże na gruncie literaturoznawstwa termin ten został już zaadaptowany jako określenie nurtu współczesnej prozy polskiej, zapewne też – przynajmniej częściowo – z racji pejoratywnych skojarzeń z regionem.

Pojęciami budzącymi równie dużo wątpliwości, co region, a przy tym o wiele więcej emocji, są regionalizm oraz literatura regionalna. Nie ma potrzeby rozpisywać się tutaj o współczesnym regionalizmie politycznym¹⁷ czy przytaczać w całości złożonej i długiej, bo sięgającej początków XIX wieku, historii myśli regionalistycznej – chodzi tu oczywiście o myśl regionalistyczną w nowoczesnym rozumieniu tego słowa; świadomość regionalnej czy dzielnicowej odrębności pojawiła się dużo wcześniej, już w starożytności¹⁸. Ograniczę się tutaj przede wszystkim do regionalizmu polskiego i czeskiego w ich literackiej i literaturoznawczej odsłonie, odwoływać się zaś będę przede wszystkim do tekstów z dwóch okresów ich rozwoju: dwudziestolecia międzywojennego, kiedy ukazują się na dość dużą skalę publikacje dotyczące regionów i regionalizmu, oraz czasu po 1989 roku, w którym po latach stagnacji oraz utożsamiania regionalności z folklorem i przaśnością lub ewentualnie z dążeniami separatystycznymi, zaczynają powstawać ważne teksty i wystąpienia dotyczące regionów – ich historii (często wcześniej zakłamywanej lub przemilczanej,

¹⁶ D. SIMONIDES: *Więź regionalna a „mała ojczyzna”*. W: *Studia etnologiczne i antropologiczne*. Red. I. BUKOWSKA-FLOREŃSKA. T. 2: *Kultury regionalne i pogranicza kulturowe a świadomość etniczna*. Katowice 1999, s. 66. Por. EADEM: *Mała i wielka ojczyzna we współczesnej tradycji kulturowej*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego”, z. 2: *Folklorystyka*. Red. T. SMOLIŃSKA. Opole 1996, s. 137–148.

¹⁷ Jest to temat na odrębne opracowanie. Powstało wiele prac poświęconych temu rodzajowi regionalizmu. Por. np. *Regionalism: Problems and Prospects*. Eds. B. VILLIERS, J. SINDANE. Pretoria 1993; *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*. Eds. L. L'ESTRANGE FAWCETT, A. HURRELL. Oxford–New York 1995; *Nový regionalismus. Teorie a případová studie (Evropská Unie)*. Red. E. CIHELKOVÁ a kol. Praha 2007.

¹⁸ Por. E. CHUDZIŃSKI: *Regionalizm, kultura, media. Studia i szkice*. Bochnia–Kraków 2008, s. 10–11.

wystarczy przywołać tutaj sprawę obozu w Świętochłowicach-Zgodzie), kultury, języków (dialektów), odrębności¹⁹. Właśnie we wspomnianych okresach można zauważyć tworzenie wielu, często wykluczających się, definicji regionu i regionalizmu oraz formułowanie zadań stojących przed regionalistami (zarówno pisarzami czy działaczami regionalnymi, jak i badaczami problematyki regionalnej). Najwięcej emocji budził – ze względu na podejrzenia o dążenia separatystyczne – regionalizm polityczny, wydaje się jednak, że nie mniej ważne były regionalizmy: literacki i kulturowy. Aby jednak do nich przejść, należy nieco uporządkować skomplikowaną materię terminologiczną. Regionalizm rozumiany jest, podobnie jak region, wielorako, najczęściej jednak przeważają definicje zakorzenione w socjologii i historii, jak: 1) idea/ideologia, wyraz „emancypacyjnych dążeń i aspiracji regionów (ziem) o historycznie ukształtowanych odrębnościach etniczno-kulturowych”²⁰; 2) ruch separatystyczny; 3) ruch społeczny, którego celem jest uzyskanie pewnej swobody czy przywilejów dla danego regionu, jednak niepostulujący oderwania danego regionu od państwa; 4) interdyscyplinarny kierunek w nauce, którego przedmiotem badań jest region (jako taki, ale także aspekty życia w danym regionie, jego kultura, społeczeństwo, demografia itd.)²¹; 5) styl w sztuce nawiązujący do tradycji regionalnej, ludo-

¹⁹ O dziejach polskiego regionalizmu interesująco pisze Edward CHUDZIŃSKI w tekście otwierającym zbiór jego szkiców i esejów pt. *Regionalizm, kultura, media...*, s. 9–108.

²⁰ Ibidem, s. 10.

²¹ Regionalistyka w ciągu ostatnich dwudziestu lat prężnie rozwija się zarówno w Polsce, jak i w Czechach, jednak u naszych południowych sąsiadów jest nie tylko dziedziną badań, ale także dosyć popularnym kierunkiem studiów. W Polsce studia regionalistyczne – jako osobny kierunek – oferują Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej; częściej regionalistyka występuje jako specjalizacja – zwykle na kierunkach humanistycznych: historii (Uniwersytet Wrocławski) lub polonistyki (Uniwersytet Opolski). Z kolei w Czechach wszystkie ważniejsze uniwersytety mają w swojej ofercie taki kierunek (Uniwersytet Karola w Pradze, Uniwersytet Masaryka w Brnie, Uniwersytet Ostrawski, Uniwersytet Jana Evangelisty Purkyně w Ústí nad Labem, Uniwersytet Śląski w Opawie i in.).

wej; 6) zapożyczenie językowe z gwary regionalnej, prowincjonalizm; 7) tendencja w literaturze i/lub kulturze do opisanie lub tematyzowania danego regionu²².

Początki nowoczesnego regionalizmu literackiego²³ datuje się na wiek XIX, choć powstało także wiele prac poświęconych regionalizmowi w tekstach wcześniejszych²⁴ – chodzi jednak o opis danych regionów niemotywowany jeszcze teorią regionalizmu, a więc o opiewanie „piękna rodzimej ziemi” czy czerpanie z folkloru. Były to zwykłe opisy wsi i ich przyległości, mityzujące daną przestrzeń, czego przykładem jest XIX- i XX-wieczna twórczość „podhalańska”²⁵. Można więc powiedzieć, że literatura o regionach była jedną z inspiracji ruchu regionalistycznego, która – co zaznacza w 1928 roku działacz-regionalista, Aleksander Patkowski – jednak ustąpiła, przynajmniej częściowo, miejsca tekstom zaangażowanym politycznie, publicystycznym²⁶. Namysł nad

²² Zob. J. KOLBUSZEWSKI: *Literackie oblicza regionalizmu. Różne pojęcia historii regionalnej i możliwość jej uprawiania*. W: *Region, regionalizm. Pojęcia i rzeczywistość...*, s. 185.

²³ Także w przypadku tego terminu pojawiają się pewne nieścisłości, np. Kolbuszewski używa terminów „literatura regionalna” i „literatura regionalistyczna”; pierwsza to po prostu literatura powstająca w danym regionie, druga jest zaś odzwierciedleniem dążeń danych ruchów regionalistycznych. Ibidem, s. 185–186.

²⁴ Zwłaszcza czeskich, por. np. publikacje na ten temat: K. PALAS: *K otázce regionalismu v české literatuře 17. a 18. Století*. V: *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám*. Red. A. ZÁVODSKÝ. Praha 1958; J. HRABÁK: *O regionalitě české literatury doby předhusitské*. V: *Studie ze starší české literatury*. Praha 1962.

²⁵ Ł. STANICKOWA: *Portret Górnolązaka w tekstach literackich i publicystycznych XX-lecia międzywojennego* [maszynopis pracy doktorskiej, promotor: prof. dr hab. E. Jaskółowa, Katowice: Uniwersytet Śląski, 2007] – [http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=19428&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI=\[dostęp: 20.10.2012\]](http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=19428&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI=[dostęp: 20.10.2012]).

²⁶ A. PATKOWSKI: *W ogniu ideologii regionalistycznej*. „Region Lubelski” 1928, nr 1, s. 7–8. Według Patkowskiego, najistotniejszymi lekturami ówczesnych regionistów powinny zostać *Reforma społeczna* Le Play’a oraz publikacje P.-J. Proudhona. Zresztą już sam tytuł przywoływanego tekstu oraz jego retoryka wskazują na może nie antypaństwowość, ale z pewnością dążenie do jakiejś konfrontacji z przyjętą przez odradzające się państwo polskie polityką centralizacyjną.

regionalizmem w literaturze polskiej i czeskiej pojawił się na szeroką skalę w latach dwudziestych XX wieku²⁷. Przed twórcą regionalnym i jego dziełem stawiano konkretne zadania i cele: trzeźwość spojrzenia wraz z jednoczesną przychylnością dla wybranego regionu²⁸, sięganie po „pewne charakterystyczne dla danego regionu tematy, formy, ujęcia językowe”²⁹. Niewiele różniły się one od założeń z początku XIX wieku, które sformułował Charles Brun; według niego literatura regionalna powinna nie tylko opisywać znane krajobrazy czy powtarzać pewne ujęcia, ale przede wszystkim ukazywać „pewien szczególny odcień duszy”, na który składają się zjawiska przyrody, przeszłość, wspomnienia z dzieciństwa, tradycje danego regionu, literatura wcześniej w nim powstała, podania, baśnie, miejscowe tańce i zwyczaje, także narzecze czy dialekt – dopiero gdy pisarz regionalny sięgnie do tego wszystkiego, oprze się na „wpływie ziemi” i „wspólnych dziejach przodków”, zdobędzie umiejętność uchwycenia w swym dziele wszystkich cech prowincji (Brun używa słowa „prowincja”

²⁷ Podobnie rzecz się miała z regionalizmem jako ruchem społecznym i politycznym. Por. H. HUDEČKOVÁ, M. LOŠŤÁK, A. ŠEVČIKOVÁ: *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova...*, s. 2; E. CHUDZIŃSKI: *Regionalizm, kultura, media...*, s. 19–47. Trzeba jednak zaznaczyć, że już wcześniej w Czechach pojawiały się publikacje regionalistyczne, o czym wspomina m.in. Libor Martinek. Zob. L. MARTINEK: *K reflexi regionalismu v české literární vědě*. „Sborník prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity“ 2004, č V7, s. 85–97.

²⁸ B. STELMACHOWSKA: *Regionalizm etnograficzny na tle przykładów z współczesnej twórczości literackiej Polski zachodniej*. Poznań 1936, s. 36.

²⁹ S. SKWARCZYŃSKA: *Regionalizm a główne kierunki literatury*. „Prace Polonistyczne”. Seria 1. Łódź 1937, s. 10. Koncepcje Stefani Skwarczyńskiej są szerokie i ciekawe, sprzeciwia się ona podporządkowaniu literatury regionalnej określonym, zewnętrznym ideom, opowiada się zarazem za sięganiem do czegoś w rodzaju *genius loci*, za poznaniem historii regionu; opisuje także perspektywy, jakie dla literaturoznawstwa niosą badania nad literaturą regionów. W polskiej myśli literaturoznawczej jest niestety niewiele odniesień do tego artykułu – na ustalenia badaczki powołuje się Łucja Staniczekowa w swojej pracy doktorskiej (Ł. STANICZKOWA: *Portret Górnolązaka...*); fragment artykułu poświęca Skwarczyńskiej także Elżbieta RYBICKA: *Ponowoczesny regionalizm i badania komparatystyczne*. „Rocznik Komparatystyczny” 2011, nr 1, s. 153–155.

wymiennie z „regionem”), dopiero wtedy będzie w stanie ukazać jej pełne oblicze, a „świadoma, namiętna docieklivość pozwoli mu odkryć w sobie samym – zatarte nieco, być może – rysy jej osobowości”³⁰. Częściowo odmienne spojrzenie prezentowali niektórzy badacze czescy, jak na przykład Josef Ludvík Fischer. Wspomina o nim Libor Martinek w swoim studium poświęconym regionalizmowi w czeskim literaturoznawstwie³¹ – Fischer był autorem *Ankiety o regionalizmie* wysłanej w 1926 roku do ważnych osobistości ówczesnego czechosłowackiego życia politycznego. Była ona skupiona wokół kilku tematów: znaczenia regionalizmu, jego (także postulowanego) programu oraz ewentualnych niebezpieczeństw z nim związanych. Odpowiedzi wydają się zaskakująco współczesne, Vilém Mathesius opowiadał się za decentralizacją życia kulturalnego i stworzeniem w każdym rejonie silnych, łatwo dostępnych i otoczonych szkołami ośrodków kulturalnych z uszanowaniem jedności kulturowej całego narodu, z kolei autor ankiety podkreślał, że samo odwołanie się do pewnych charakterystycznych dla regionu tematów czy motywów, a nawet do tak charakterystycznych właściwości, jak dialekt, nie stanowi o wartości danego dzieła. Zwracał również uwagę na to, że nie można zaprogramować, jakbyśmy dzisiaj powiedzieli, dzieła, nie może być ono „narodowe” czy „regionalne”, bo tak chce autor, ponieważ „specyficzny regionalny, narodowy itp. charakter twórczości może być i zawsze jest raczej mimowolnym skutkiem niż zamierzonym celem”³².

Jednak wspomniane literackie „wytyczne” nie były jedynymi, gdy w grę wchodziły polityka i ideologia, gdy mówiono czy pisano o regionach pogranicznych, będących przedmiotem sporów międzynarodowych, a takim regionem był Śląsk – w tym przypadku literatura regionalna/regionalistyczna była traktowana przedmiotowo, jej zadaniem było

³⁰ Cyt. za: Ł. STANICZKOWA: *Portret Górnoszlązaka...*, s. 19.

³¹ L. MARTINEK: *K reflexi regionalismu v české literární vědě...*, s. 85–97.

³² Oryg.: „Krajově, národně atd. specický ráz tvorby může být a je vždy spíše bezděčným následkem než zamýšleným cílem”. Cyt. za: *ibidem*, s. 89.

oddziaływanie w duchu patriotycznym na samych Ślązaków, umacnianie w nich polskiej świadomości narodowej, uodpornienie ich przeciwko propagandzie niemieckiej; [...] propaganda na rzecz Śląska wśród społeczeństwa innych dzielnic, przedstawienie tej ziemi i jej ludu w takim świetle, które zjednywałoby im powszechną sympatię, nawet podziw, a przez to przyspieszałoby proces zespalania się odzyskanej po wiekach dzielnicy z resztą kraju³³.

Literatura regionalna, zwłaszcza ta poświęcona „świeżo odzyskanemu” przez Polaków czy „bronionemu” przez Czechów lub Niemców Śląskowi, była pisana niejako „na zamówienie”, co w oczywisty sposób wpływało na jej jakość: powstawały utwory o propagandowych celach³⁴, nierzetelne, mające na celu wywołanie konkretnych politycznych działań, często podporządkowane walce ideologicznej – zwłaszcza na tle narodowościowym (np. *Pękły okowy* Macieja Wierzbńskiego).

Zmiana ustroju po II wojnie światowej wpłynęła na sytuację regionalizmu oraz literatury regionalnej w Polsce i Czechosłowacji, choć w każdym z tych krajów wyglądała ona inaczej. Podczas gdy w PRL słowa „regionalizm” prawie się nie używało, a książki związane w jakiś sposób z określonymi regionami, poddane narzuconej, zwłaszcza szkolnej, recepcji stawały się relikdami miejscowego folkloru lub narzędziem propagandy czy polityki państwowej, w Czechosłowacji termin ten był używany w wielu pracach badawczych i krytycznych, choć były one – co trzeba zaznaczyć – także podporządkowane w znacznej mierze panującej ideologii³⁵. Różnica mogła wynikać z innego podejścia do „kwestii regionalnej”; otóż mimo że zarówno polska, jak i czechosłowacka

³³ Z. HIEROWSKI: *Życie literackie na Śląsku w latach 1922–1932*. Katowice 1969, s. 128 (podkr. moje).

³⁴ Por. M. WIERZBIŃSKI: *Pękły okowy. Powieść z czasów plebiscytu śląskiego*. Katowice 1929; T. JANOWICZ: *Czesi: studium historyczno-polityczne*. Kraków 1936. Por. też antypolskie czasopismo „Nasz Kocur”.

³⁵ Por. L. MARTINEK: *K reflexi regionalismu v české literární vědě...*

władza prowadziły politykę ahistoryczną, to silne poczucie podziału na regiony wpisane było i jest w czeską kulturę i tradycję³⁶, nie musiano także na tak dużą skalę, jak w Polsce, „unaradawiać” odzyskanych³⁷ czy obronionych terytoriów. Jednak podobna, jeśli nie taka sama, polityka dotyczyła twórców zagrażających „czystości” regionów pogranicza, zwłaszcza zaś Zaolzia czy – szerzej – Těšínska, gdzie część „niewygodnych” polskojęzycznych pisarzy obowiązywał między innymi zakaz druku³⁸. Literatura regionalna

³⁶ Przez większość czeskiej historii używano rozróżnienia na Czechy, Morawy i Śląsk; widoczne to było między innymi w nazewnictwie austriackim. W preambule obecnej konstytucji Republiki Czeskiej ten umotywowany historycznie podział także został zaznaczony: „My, obywatele Republiki Czeskiej w Czechach, na Morawach i na Śląsku, w czasie odnowienia niepodległego państwa czeskiego, wierni wszystkim dobrym tradycjom dawnej państwowości ziem Korony Czeskiej i państwowości czechosłowackiej, zdecydowani budować, chronić i rozwijać Republikę Czeską w duchu nienaruszalnych wartości godności ludzkiej i wolności jako ojczyzna równouprawnionych, wolnych obywateli, świadomych swych obowiązków wobec drugich i odpowiedzialności wobec ogółu, jako wolne i demokratyczne państwo, oparte na szacunku dla praw człowieka i na zasadach społeczeństwa obywatelskiego, jako część rodziny europejskich i światowych demokracji, zdecydowani wspólnie strzec i rozwijać odziedziczone naturalne i kulturowe, materialne i duchowe bogactwo, zdecydowani kierować się wszystkimi wyrażonymi zasadami państwa prawa za pośrednictwem swych wybranych w wolnych wyborach przedstawicieli, przyjmujemy tę oto Konstytucję Republiki Czeskiej”. Oryginalny tekst preambuły można przeczytać w Internecie – <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> [dostęp: 20.04.2012].

³⁷ Retoryce PRL-owskiego dyskursu o Ziemiach Odzyskanych poświęcono wiele tekstów w zbiorze *Władze komunistyczne wobec ziem odzyskanych po II wojnie światowej*. Red. B. SNOCH. Słupsk 1997. Jak pisze Elżbieta Rybicka, twórczość regionalna PRL-u miała „usankcjonować narodowy charakter nowej mapy państwa. Do problemu regionalizmu zawiadywanego centralnie dochodzi jednak jeszcze jeden – migracji na niespotykaną dotąd skalę: objęła ona na terenach północnych i zachodnich kilkanaście milionów ludzi i jedną trzecią obszaru powojennej Polski. Jej konsekwencją było pozbawienie wspólnej tradycji kulturowej mieszkańców nowych terenów, dlatego nowym zadaniem regionalizmu stało się wytworzenie tej nieistniejącej wspólnoty”. E. RYBICKA: *Ponowoczesny regionalizm i badania komparatystyczne...*, s. 144.

³⁸ Zob. L. MARTINEK: *Multikulturnost jako rys současné literární aktivity na Těšínsku*. „Bohemistyka” 2001, nr 4, s. 305–306.

dwudziestolecia międzywojennego, a także ta powstała w latach 1945–1989, stworzyła pewien obraz regionów (szczególnie tych będących kiedyś lub obecnie pograniczem polsko-niemieckim), z którym mierzyć musieli się twórcy późniejsi; a to właśnie przed nimi otworzyły się nowe możliwości – nie tylko publikacji, ale też wyrażania dotychczas niedozwolonych opinii, niezgody na stereotypowe funkcjonowanie ich „krain ojczystych” – stała się więc nie tylko punktem wyjścia do własnej refleksji, ale też przedmiotem artystycznego sprzeciwu.

Zmiany polityczne nie tylko otwały polski czy czeski dyskurs regionalny/regionalistyczny na dotąd zakazane tematy, częściowo przyczyniły się także do włączenia obu państw w nurt przemian globalnych – lokalizacji kultury, kryzysu tożsamości i literatur narodowych, globalizacji, zwrotu przestrzennego i innych³⁹. Przemiany te niosły z sobą także przewartościowanie takich terminów, jak „region” czy „regionalizm”. Przemiany rozumiane (co najmniej) dwojako. Z jednej strony regionalizm miałby być utopijną odpowiedzią na ponowoczesne kryzysy, jak pisze Roberto Maria Dainotto:

Jakim celom może służyć dzisiaj regionalizm? W momencie, w którym kryzys literatury narodowej, rozpoczęty przez komparatystykę i badania postkolonialne, zdaje się pozbawiać literaturę możliwości uniwersalnej, „naturalnej” i „trwałej” koncepcji piękna, regionalizm mógłby być pretekstem do powrotu do regresywnego pojęcia „autentycznych”, estetycznych wartości – postformalistycznej

³⁹ Por. E. RYBICKA: *Wprowadzenie. Region – rzeczywistość wyobrażona*. W: *Nowy regionalizm w badaniach literackich...*, s. 6–7; Z. CHOJNOWSKI: *Literaturoznawstwo regionów (w poszukiwaniu skutecznych perspektyw badawczych)*. W: *Nowy regionalizm w badaniach literackich...*, s. 24. Rybicka w swoim wcześniejszym tekście wskazuje na jeszcze inne zjawiska, które również wpłynęły na „rewizję i przeobrażenie” regionalizmu (kwestią sporną jest, kiedy dotarły one do Europy Środkowej), są to m.in.: wzrost popularności i znaczenia literatury regionalnej w Stanach Zjednoczonych w latach 70. i 80. minionego wieku, postmodernizm, dyskursy mniejszościowe, w tym teorie postkolonialne. Zob. E. RYBICKA: *Od poetyki przestrzeni do polityki miejsca...*, s. 27–28.

wersji literackości – zwróconej przeciw hybrydyczności wspólnot wyobrażonych. Regionalizm wydaje się, innymi słowy, odpowiedzią na kryzys generowany przez multikulturalizm, ponieważ ujawnił on wszechobecny antagonizm w naszych literackich debatach [...]. Z tej perspektywy, jeśli literatura narodowa zdaje się podzielona przez „ekonomię, gender, rasę, wiarę”, to regionalna sugeruje utopijną możliwość wspólnoty rozważanej jako niepodzielna całość⁴⁰.

Z drugiej – mógłby stanowić nową jakość, o czym mówi między innymi Kazimierz Brakoniecki, jeden z najważniejszych przedstawicieli polskiego ponowoczesnego regionalizmu. Widzi on szansę literatury regionalnej w rozpadzie „wielkich narracji”, w kryzysie jednotorowości (etycznej, politycznej, kulturalnej) oraz w lokalności, poczuciu odpowiedzialności za swoje miejsce (rodzinę, region, krajobraz) – taką literaturę określa jako ogólnoludzką, łączącą prywatne z powszechnym. Regionalizm w nowej dobie przestał być traktowany jako przejaw patriotyzmu lokalnego, stał się próbą odpowiedzi na współczesne zjawiska społeczne, miał się – poprzez wskazanie na to, co małe, regionalne właśnie – odnosić do wartości i problemów ogólnoludzkich, uniwersalnych, miał też być rodzajem „wędrowani[a] do prawdy, światła i ciemności. Do źródła” – pisze Brakoniecki w *Ponowoczesnym regionalizmie*⁴¹. Nowy regionalizm miałby też być, o czym wspomina

⁴⁰ R.M. DAINOTTO: „*All the Regions Do Smilingly Revolt*”: *The Literature of Place and Region*. „Critical Inquiry” 1996, No 3. Cyt. tłum. za: E. RYBICKA: *Geopoetyka, geokrytyka, geokulturologia...*, s. 145–146.

⁴¹ K. BRAKONIECKI: *Ponowoczesny regionalizm*. „Nowy Nurt” 1996, nr 8, s. 11. Ciekawym projektem jest też otwarty regionalizm Roberta Traby i środowiska skupionego wokół czasopisma „Borussia”. Jest on próbą radzenia sobie ze „skrzywioną świadomością narodową i regionalną, jaką mieliśmy po latach komunizmu”. R. TRABA: *Otwarty regionalizm*. 1996 – <http://borussia.pl/index.php?p=pg&cid=69> [dostęp: 27.10.2013], dotyczy też przede wszystkim konkretnego regionu: Mazur, tam też jest realizowany. Głównym celem projektu jest szeroko rozumiana współpraca transgraniczna rosyjsko-litewsko-polska (obwód kaliningradzki, zachodnia Litwa, Warmia i Mazury), która nie tylko

eseista w innym swoim tekście, rodzajem krytycznej recepcji tzw. literatury „małych ojczyzn”, która – co zaznacza wielu literaturoznawców i krytyków⁴² – znacznie spłycała i wsadziła w ciasne ramy narracje o regionach. Zaznacza on, że:

przyszedeł czas na odmitologizowanie prowincjonalnych nostalgii, kiczowatych i ponownie powierzchownych uniesień wielokulturowych, sentymentalnych zauroczeń kresami i rozpoznanie zagęszczonej do czarnych dziur rzeczywistości społecznej i politycznej. Ten postulowany proces demitologizacji miejsca to żądanie zmiany tonu narcystycznego i nostalgicznego na ton odpowiedzialności egzystencjalnej, to wskazywanie wartości literatury w krytycznym rozpoznawaniu schematów emocjonalnych i poznawczych tu i teraz, nie powinien dotyczyć tylko polskiej literatury „małych ojczyzn”, ale również literatury naszych sąsiadów⁴³.

Znamienne jest jednak funkcjonowanie tej i innych koncepcji regionalizmu (zarówno literackich, społecznych, jak i literaturoznawczych) na marginesie ogólnopolskiego dyskursu naukowego⁴⁴.

budowałyby prawdziwie otwarte, tolerancyjne relacje, ale także podejmowałyby próby badania, odkłamywania i kultywowania tego, co wspólne (historii, tradycji), wraz z jednoczesnym wnoszeniem nowych wartości – nieważne, czy przywiezionych z sobą (przez dziadków/rodziców) po wojnie, czy dopiero odkrywanych.

⁴² E. DUTKA: *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI*. Katowice 2011, s. 16–17; E. RYBICKA: *Ponowoczesny regionalizm i badania komparatystyczne...*, s. 149–151; R. OSTASZEWSKI: *Lokalni hodowcy „korzeni”*. „Dekada Literacka” 2002, nr 7–8, s. 44–45; K. UNIEŁOWSKI: *Koloniści i koczownicy. O najnowszej prozie i krytyce literackiej*. Kraków 2002, s. 25; IDEM: „Małe ojczyzny” i co dalej? Krytyka, rewizje i nawiązania do nurtu z lat dziewięćdziesiątych. W: *Kresy – dekonstrukcja*. Red. K. TRYBUŚ, J. KAŁĄŻNY, R. OKULICZ-KOZATYN. Poznań 2007, s. 56.

⁴³ K. BRAKONIECKI: *Prowincja człowieka. Obraz Warmii i Mazur w literaturze olsztyńskiej*. Olsztyn 2003, s. 11.

⁴⁴ Regionalizm literacki w Czechach nie jest postrzegany tak negatywnie, jak w Polsce, o czym świadczą liczne publikacje z tego zakresu (zob. np. L. MARTINEK: *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava 2007; *Román a „genius*

Można by wskazać kilka przyczyn takiego stanu rzeczy, przede wszystkim wciąż negatywne nastawienie zarówno odbiorców, jak i badaczy literatury do wszystkiego, co regionalne⁴⁵, traktowanie regionalizmu jako czegoś mniej ważnego, prowincjonalnego, niewartego uwagi – do tego stopnia, że regionalizm w żadnej ze swoich odmian nie został uwzględniony nawet w przypisach w *Teoriach literatury* Anny Burzyńskiej i Michała Pawła Markowskiego (na co zwraca uwagę Zbigniew Chojnowski⁴⁶); ważnymi zjawiskami „odciągającymi uwagę” od nowego regionalizmu w Polsce były także literatura „małych ojczyzn” i proza korzenna, początkowo zaspokajające głód lokalności, a odrzucone dopiero na początku XXI wieku⁴⁷, nie pomogła także dosyć słaba recepcja ustaleń i – przede wszystkim – poszukiwań postmodernistycznych, przez co koncepcja Brakonieckiego, w znacznej części odwołująca się do ponowoczesności i postmodernizmu, nie mogła zostać dobrze przyjęta; inną kwestią jest nieczytelność, zbytnia metaforyzacja języka wypowiedzi tego regionalisty, pewna niespójność koncepcji⁴⁸.

loci“. *Regionalismus jako pojetí světa v evropské a americké literatuře*. Red. A. Housková, Z. Hrbata. Praha 1993), projekty takie jak *Literární slovník severní Moravy a Slezska* (I. Málková, S. Urbanová a kol., *Literární slovník severní Moravy a Slezska* (1945–2000). Olomouc 2001) oraz znaczna liczba kierunków regionalistycznych czy katedr studiów regionalnych na różnych uniwersytetach. Literaturoznawstwo regionów wygląda inaczej niż w Polsce, bardziej osadzone jest we wcześniejszych badaniach (por. np. zbiór artykułów *Místo – prostor – krajina v literatuře a kultuře*. Red. P. Komenda, L. Malinová, R. Změlík. Olomouc 2012), być może dlatego, że czeska tradycja badań nad regionalizmem/regionami jest dłuższa i silniejsza.

⁴⁵ Por. E. Rybicka: *Ponowoczesny regionalizm i badania komparatystyczne...*, s. 147–148; Z. Chojnowski: *Literaturoznawstwo regionów...*, s. 14–15; M. Mikołajczak: *Dyskurs regionalistyczny we współczesnym (polskim) literaturoznawstwie – pytania o status, poetykę i sposób istnienia*. W: *Nowy regionalizm w badaniach literackich...*, s. 30–31.

⁴⁶ Z. Chojnowski: *Literaturoznawstwo regionów...*, s. 14.

⁴⁷ E. Rybicka: *Ponowoczesny regionalizm i badania komparatystyczne...*, s. 149–153.

⁴⁸ Por. ibidem, s. 147–148.

Jednak nowy regionalizm nie jest przecież jedyną możliwością czytania regionalnych tekstów kultury. I choć trzeba zgodzić się ze stwierdzeniami o deprecjonującym (ale ewoluującym) stosunku „centralnych” ośrodków badawczych do wszystkiego, co regionalne, to przecież nie zamyka to badań literackich na tę problematykę. Owocna może być, jak zaznacza Elżbieta Rybicka, perspektywa komparatystyczna, czerpiąca z różnych metodologii, między innymi ze studiów postzależnościowych, teorii postkolonialnych, ścieżek wskazanych przez zwrot kulturowy, etnopoetykę czy *area studies*⁴⁹. Z kolei zwrot przestrzenny dostarcza nie tylko nowych narzędzi badawczych, ale także odsuwa coraz bardziej deprecjonujące oceny badań nad literaturą regionalną. Literaturoznawstwo regionów staje się pełnoprawnym uczestnikiem dyskusji naukowych, choć wydaje mi się, że znowu jest wypierane, przynajmniej częściowo, przez „ładniejsze” czy „mniej naznaczone” terminy, zwłaszcza przez geopoetykę, w której ramach można je przecież zmieścić – mimo pewnych różnic w podejściu do przedmiotu badań (badania regionalizmu literackiego jako mocniej osadzone w konkretnej przestrzeni). Na razie jednak możliwe są jedynie wstępne rozpoznania, czas pokaże, czy ta dziedzina literaturoznawstwa znajdzie swoje stałe i doceniane miejsce w polskiej nauce. Na razie można stwierdzić za Małgorzatą Mikołajczak, że w literaturoznawczym dyskursie regionalnym dominują dwie tendencje „czytania” regionu: pierwsza jest zdominowana przez spojrzenie z wewnątrz regionu (pewien stopień identyfikacji, emocjonalność wypowiedzi, głos autochtona), druga – przez zewnętrzną obserwację (ujęcie danej literatury regionalnej we właściwych dla kultury badacza kategoriach)⁵⁰. Jako typowe cechy ogólnego dyskursu regionalistycznego badaczka wyróżnia: zaangażowanie, terytorializację (dana przestrzeń jako dominanta tematyczna), socjologizację, konfrontacyjność (takie przeciwstawienia, jak: centrum – peryferie, otwartość – izolacjonizm, swoi – obcy itp.) oraz entografizację (powrót do źródeł, rodzinność, ale też zacofanie),

⁴⁹ Ibidem, s. 156–160. Por. M. MIKOŁAJCZAK: *Dyskurs regionalistyczny...*, s. 49.

⁵⁰ M. MIKOŁAJCZAK: *Dyskurs regionalistyczny...*, s. 39–44.

a także – gdyby traktować literaturoznawstwo regionów jako narrację – „gramatyka opisu inności kulturowej”⁵¹.

Tak rozumiane interdyscyplinarne literaturoznawstwo regionów pozwala na szersze spojrzenie na przestrzeń, z wykorzystaniem narzędzi zarówno geokrytyki, jak i geografii literackiej, temnologii spacialnej czy geopoetyki w polskim wydaniu. Jednakże otwarte pozostają kwestie, czy nawet tak zarysowany regionalizm będzie miał szansę na zaistnienie w ogólnokrajowym dyskursie naukowym i krytycznym, czy „małe ojczyzny” i ich recepcja nie wpłyną na odbiór tego nurtu literatury i literaturoznawstwa, skazując je na bytowanie gdzieś na marginesie.

Abstract: Provincial nostalgies? A few words about regionalism (with Uppers Silesia in the background)

An important trend of reflection upon space and its connections with culture is new regionalism. In this paper the author, while discussing this important for literature concerning Silesia phenomenon, attempts to represent the most important definitions of region and regionalism as well as to point toward a few research possibilities opened by new regionalism.

Keywords: new regionalism, Silesian literature

⁵¹ Ibidem, s. 39.